

Sürja traditsioon Põhja-Venemaa ja Siberi käsitööstuses ja rahvakunstis*

Valeri Šarapov

Soome-ugri rahvaste kujutava kunsti etnograafilises ja kunstiteaduslikus uurimises on üks võtmeküsimusi endiselt lokaalsuse, regionaalsuse ja etnilisuse probleem Põhja-Venemaa ja Siberi piiriülestel või paljurahvuselistel aladel elavate rahvaste kunstilise ja tehnoloogilise traditsiooni kirjeldamisel (Putilov 1994: 145–153; Sjazi 2000; Dmitrijeva 2006: 78–79; Bernštam 2008: 144–151; Kosmenko 2020). Nõnda on slaavi, samojeedi ja obiugri traditsiooni kokkupuutealadel välja kujunenud „sürja kunsti“ fenomeni rahvakultuuriline ja kunstiline omapära siamaani piiritlemata vaatamata komi rahvakunsti saja-aastasele uurimisloole.

Komi rahvakunsti omapära mõistmisel iseloomustab Komi Vabariigi (edaspidi Komimaa) praegusi käsitöömeistreid teatud „etnilise identiteedi kriis“ – kaugeltki mitte iga meister ei suuda arusaadavalt seletada, milles seisneb „autentse sürja dekoori“ spetsiifika (Šarapov 2020: 27–34). Pole saladus, et Komimaa koduloomuuseumide välja-

* Artikkel on valminud Venemaa Föderatsiooni teaduse ja kõrghariduse ministeeriumi kinnitatud uurimisteema „Etnokultuurilised protsessid ja etnokultuurilised traditsioonid Põhja-Venemaa Euroopa-osas: sotsiaalsete ja kultuuriliste muutuste dünaamika“ raames (2020–2024, Venemaa TA Uurali osakonna Komi teaduskeskuse keele, kirjanduse ja ajaloo instituudi etnograafiaosakond). Tõlkinud Nikolay Kuznetsov.

panekutes nii nagu rahvakunstialbumiteski eksponeeritakse praegu palju tarbekunstinäiteid 18. sajandi lõpust kuni 20. sajandi esimese poole. Need esemed olid vaid käibel Komimaa territooriumil, kuid polnud kohalike meistrite valmistatud. Neid osteti arvukatelt laatadelt Vologda ja Arhangeliski kubermangus, mille koosseisu kuulus praeguse Komimaa territoorium kuni 20. sajandi alguseni (Narodnoje iskusstvo 1992; Istoriko-kulturnõi atlas 1997: 248–291; Zõrjane 2015).

Märkimist väärib asjaolu, et „sürja traditsiooni“ sihipärane eristamine Põhja-Venemaa käsitööstuses kutsus sageli esile rahvakunsti kultuuridevahelisele uurimisele spetsialiseerunud etnograafide ja kunstiteadlaste argumenteeritud kriitika (Razumova 2017: 257). Alates 20. sajandi esimesest poolest kujunes Vene ja välismaa etnograafide ja kunstiteadlaste seas kindel arvamus, et traditsioonilisele komi tarbekunstile, puitarhitektuurile ega erinevatele käsitööliikidele ei ole omane mingi etniliselt määratud unikaalsus (Wichmann 1903; Sirelius 1907; Baráthosi 1931: 43–57). Rõhutatakse, et tehnoloogilised ja kunstilised traditsioonid olid enamasti laenatud venelastelt, muuhulgas tikkimine ja puidumaalimine, või neenetsitelt, näiteks põhjapõdranaha kunsti-pärane töötlemine (Belitser 1950; 1958: 333–344; Koroljova 1967; Šeleg 1992: 140; Bernštam 2008: 152).

Tänapäevane etnograafiline kaardistamine annab tõendust sellest, et käsitööstuses kujunesid komidel omapärased tehnoloogiad seal, kus nad elasid teiste rahvastega koos või kõrvuti: puidumaalimine komi vanausulistel Udora ja Võtšegda piirkonnas (Šarapov ja Zemcova 2014; 2016; Šarapov ja Zemtsova 2017b); peakatete ja särkide tikandid Letka piirkonnas (Survo jt 2018); puunikerdus ja karusnahast aplikatsioonid iżmakomi põhjapõdrakasvatataval (Šarapov 2018). Tuleb rõhutada, et komi kujutatavast rahvakunstist ülevaate koostamisega seotud etnograafilisel uurimisel toodi esile mitte ainult kunstiteadlaste ja etnograafide autoriteetne arvamus omapära (või selle täieliku puudumise) kohta komi tarbekunsti stilistikas ja kujutuskaanonites, vaid eeskätt seda, mida on komi meistrid (Komi piirkonna ja praeguse Komimaa elanikud) ise nimetanud ja nimetavad kohalikuks sürjakomi traditsiooniks (Šarapov ja Zemtsova 2017a). On põhjust arvata, et sürjakomide kujutava rahvakunsti ainulaadsus on tingitud sellest, et kõnealune ajaloolis-kultuuriline regioon (tänapäeva Komimaa) on piiripealne „ühendav“ lüli Põhja-Venemaa, Kama-äärse ja Uurali-taguse elanikkonna, aga ka Bolšezemelskaja ja Malozemelskaja tundra põhjapõdrakasvatavate rahvakunstitraditsioonide vahel.

Kirjeldatud probleemistiku vaatlemisel on otstarbekas käsitleda järgmisi küsimusi: kuidas iseloomustatakse „sürja“ kunstilist ja tehnoloogilist traditsiooni neenetsite, hantide, manside ja põhjavene-

laste ettekujutustes ning kuidas iseloomustavad komi käsitöömeistrid ise „oma“ dekoratiivse stiili ja kujutuskaanoni omapära?

„Sürja nimetused“ põhjavene, neenetsi ja obiugri kunsti- ja tehnoloogilises traditsioonis

Erinevatesse etnograafilistesse rühmadesse kuuluvad sürjakomid märgivad kohalikku päritolu esemeid kõikjal terminiga *körennöi* (көрөннөй) 'siinne, oma'. Alles 20. sajandi lõpul ja 21. sajandi alguses hakati komi meistrite valmistatud traditsioonilisi esemeid iseloomustama nimetusega *komi*. Näiteks kutsuvad Vaška jõe külade põliselanikud kohalikke aerukujulisi koonlalaudasid nimega *piröga kozjal* (пирöга козяль) või *körennöi kozjal* (көрөннөй козяль) erinevalt Mezeni koonlalaudadest, mida nimetatakse *pinja kozjal* (пиня козяль) 'piidega koonlalaud'. Udoras on *pinja kozjal*'i nimeks traditsiooniliselt *rotš kozjal* (роч козяль) 'vene koonlalaud', aga *piröga kozjal*'it hakkas kohalik külarahvas 2000. aastate alguses nimetama vene keeles *komi koonlalauaks* (Šarapov ja Zemtsova 2017b: 92).

Märkimist väärrib, et sürjakomide naaberrahvaste juures on esemete ja kunsti- ja käsitöötehnikate nimetustes praeguseni laialt levinud termin *sürja*. Aastal 1903 ilmus soome etnograaf Uuno Taavi Sireliuse uurimus obiugri kodukäsitööst, milles on tähtsal kohal ka ornamendimotiivide kohalikud nimetused. Näiteks märgib Sirelius, et obiugri kudumisornamentides esineb tihti „sürja muster“ (Sirelius 1903: 37; 1905; Izdelija ostjakov 1911). 1950. aastatel esitas soome kunsti- teadlane Tyyni Vahter Sireliuse välitööde tähelepanekute põhjal oletuse, et mustri kudumisega võisid handid ja mansid tutvuda sürjakomide vahendusel mitte enne 18.–19. sajandit (Vahter 1953). Samuti on teada, et sürja villased kudumid olid väga hinnatud ka manside seas, sest need olid alati kootud „ühest pidevast lõngast“ (tihtilugu ostsid mansi käsitöönaised sürjalastelt villaseid esemeid, et harutada need enda käsitöö jaoks üles).

On huvitav, et juba 19. sajandi lõpust esineb soome publitsistikas kiitvaid hinnanguid kõige „sürja“ kohta Uurali-tagustes tundrates. Üks soome etnograaf kirjutab aastal 1875: „Ostjakid on niivõrd aupaklikud, et kõike head, ilusat ja mugavat kirjeldavad nad sõnaga „sürja“. Näiteks paati nimetavad nad „sürja lamedapõhjaliseks paadiks“, tõrva „sürja tõrvaks“ jms, täpselt samamoodi nagu meil, soomlastel, on „saksa õunad“ ja „saksa kangad“. Kaubateid üle Uurali mägede ja hästi korras- tatud liikumisteid üldse nimetatakse samal põhjusel „sürja teedeks“ (Kari 1875: 145).

Taoline suhtumine sürjakomide tehnoloogilistesse traditsioonidesse on geograafiliselt äärmiselt levinud. Seda tõendab ilmekalt termini *sürja* arvukas esinemine esemenimetustes ja käsitöönduses sürjakomide naaberrahvastel: hantidel ja mansidel Uurali taga, neenetsitel Arhangelski oblasti Neenetsi autonoomses ringkonnas ja Tjumeni oblasti Jamali Neenetsi autonoomses ringkonnas, pomooridel Arhangelski oblastis ning Vologda oblasti venelastel ja paljurahvuselisel elanikkonnal Kama ääres. Tjumeni oblasti Puri jõe neenetsid väidavad tänapäeval, et „kõik parima karusnaharõivastest on neenetsid võtnud üle *nõsma*’delt – sürjalastelt“ (Istomin jt 2016). Salõmi jõe handid kasutavad kahte tüüpi paate: kerget haabjat *ai rõt* (*ай рыт*) ja laudadest tehtud „sürja paati“ *sõran rõt* (*сыран рыт*). Küsimusele, miks sürja, vastavad informandid, et „paati tõrvatakse kõvasti, nii et see on tõrvast must, aga *sõran jah* (‘sürjalased’) on mustad inimesed, seepärast nimetatakse musta paati *sõran rõt*“ (Limerov 2012: 162). Šerkalskaja ja Kazõmi jõe hantidel on tahatud põhjaga paat *ai hop* (*ай хон*) ja laudadest paat *sāran hop* (*сāран хон*) ’sürja paat’ (Promõslovaja leksika 2010: 21, 40). Sõnja jõe handid nimetavad karus- ja seemisnahast õmmeldud sürjakomipäraseid naiste jalatseid „sürja jalanõudeks“ *sāran vai* (*сāран вай*) ja sürjakomipärase lõikega kapuutsi *malitsa*’tel¹ „sürja mütsiks“ *sāran mil* (*сāран мил*) (Sjazi 2000: 65, 70, 167). Kui Sõnja hantide muinasjuttudes nimetatakse naiste traditsioonilist nuga *vene* noaks, siis meeste oma on *sürja* nuga (Hantõiskije skazki 2014: 130, 132). Tundraneenetsitel on värvilisest villasest lõngast punutud paelad karusnahast jalanõudel *sürja* paelad (Rõndina 1995: 438).

Vologda kubermangu vene elanikud on sõnaga *sürja* iseloomustanud põhjapõdranahast rõivaid *sovik*² ja *malitsa* ning jahikeepi *luzan* (Vlassova 2001: 326); Pinega ja Mezeni jõe venelased nimetavad niite abil kootud värvilisi kirivöösid sageli *sürja* vöödeks (Fileva 1985: 126; Dmitrijeva 2006: 98–100). Arhangelski oblasti Lešukonski rajoonis, mis piirneb Komimaa Udora rajooniga, osutab vööde mitmevärvilisus (kudumiseks kasutati punaseid, kollaseid, roheline ja siniseid lõngu) siiamani sürja kuuluvusele. Uurijad nendivad, et Põhja-Venemaa kootud mustrid on värvilt vaoshoitud ja põhinevad enamasti punase ja valge kombinatsioonil. Arhangelski oblasti Lešukonski rajooni elanikud nimetavad *sürja* vöödeks ka kootud võid, mille mustri põhielement on painutatud tippudega rist – haakrist (Dmitrijeva 2006: 98–99).

Vahest kasutavad vaid Ust-Tsilma venelased terminit *sürja* (või sagedamini *ižma*) negatiivses tähenduses – tehnoloogiliselt või

1 Põhjapõdranahast sissepoole karvaga umbkasukas (tõlkija märkus).

2 Väljapoole karvaga umbkasukas (tõlkija märkus).

esteetiliselt „vale“. Rätikut kõrgele otsmiku kohale sidunud naise kohta öeldakse praegugi „sidunud nagu iżma naine“ või „sürja moodi“ ehk valesti, mitte Ust-Tsilma kombel (Dronova 2011: 78). Tatjana Dronova on pannud tähele, et iżmakomidelt ja neenetsitelt laenatud karusnaharõivastele pole usttsilmalased omistanud kunagi selgelt prestiižset funktsiooni, vaid on kasutanud neid täiesti praktilistel eesmärkidel (Dronova 2011: 174). Ižmakomide seotus „muu-usulistega“ ja neenetsitele sarnane rändlev eluviis on pannud usttsilmalased suhtuma neisse kui muulastesse ja „metsikutesse“ inimestesse ning komi ja neenetsi põhjapõdrakasvatajatelt laenatud karusnaharõivastesse kui „ebapuhastesse“. Usttsilmalaste mütoloogilistes juttudes esinevad deemonlikud tegelased tihtilugu sūrja *sovik’utes*, sūrja *malitsa* nägemist unes on usttsilmalased pidanud tõsise haigestumise endeks (Dronova 2011: 89). Samas on usttsilmalased vääriliselt hinnanud iżma käsitöönaiste oskust õmmelda karusnahast rõivaid ja alati oodanud põhjapõtrade hooajalist ajamist läbi Ust-Tsilma lootuses soetada sūrjakomidelt karusnahku, säärenahku ja ka karusnahast valmistooteid. Usttsilmalased on kõrgelt hinnanud ka iżma käsitöönaiste hõbeniidiga tikitud seemisnahast sõrmikuid (Dronova 2011: 91).

„Sūrja nimetuste“ lai levik naaberkuultuurides säilib tänapäevalgi, mis tõestab „komi tehnoloogilise traditsiooni“ aktuaalsust ajas ja ruumis ning Põhja-Euroopa ja Siberi rahvaste ajaloolises mälus. Komimaa meistrid iseloomustavad käsitöö iseärasusi väga harva terminitega *sūrja* ja *komi*. Nagu eelpool öeldud, tähistavad erinevate etnograafiliste rühmade sūrjakomid kohalikke esemeid terminitega *kõrrennõi* (көрөннөй) 'kohalik, oma'. *Sūrja* jääb alati sõnastamata ja justkui „nähtamatuks“ teadmiseks komi meistrite endi jaoks. Minevikus oli see teadmine ilmne ega vajanud verbaliseerimist, sellal kui tänapäevaste tarbekunstnike seas on see kahjuks paljuski juba kadunud nii tehnoloogilisel kui esteetilisel tasemel. Arvatavasti on just sellega seotud paradoksaalne olukord, kui nüüdisaegsed komi tarbekunstnikud satuvad sūrja kunstitehnoloogiate unikaalsuse „eitamise ummikusse“, otsides verbaalset määratlust oma toodete etnilisele eripärale. Vaid siis, kui räägitakse komi traditsioonist kolmandas isikus, justkui objekteerub tunnus *sūrja* ja seda on võimalik selgelt näha, määratleda ja nimetada. *Sūrja* aktualiseerub ning muutub tajutavaks, nähtavaks ja reaalseks ilmselt ainult siis, kui see on väljaspool sūrjakomi „omalaadsuse“ ruumi või kui toimub vahetu dialoog teise rahva kunsti- ja tehnoloogilise traditsiooniga. Käesoleval juhul pole jutt üksikute autorite etnorepliikidest, millel pole mingit seost kunsti- ja tehnoloogilise traditsiooniga, kuid mida Komimaa praegused tarbekunstnikud nimetavad „toodeteks komi mütoloogia ja folkloori motiividel“ (Sharapov 2020).

**Neenetsi-izma „ornamendialoogid“
põhjapõdrakasvatavate tundrasulates.
Izva modös – izma esteetika neenetsi
karusnaha-aplikatsioonid**

Projekti „Komi traditsioonilise käsitöönduse etnograafiline rajoonimine“ käigus uurisid Venemaa Teaduste Akadeemia Uurali osakonna Komi teaduskeskuse keele, kirjanduse ja ajaloo instituudi teadlased 2014.–2019. aasta välitöödel izmakomi kunstitraditsioone Neenetsi autonoomse ringkonna Bolšezemelskaja ja Malozemelskaja tundra põhjapõdrakasvatavate asulates (Volokovaja ja Nižnaja Pjoša (neenetsi *Тасуӥ Песты*) küla Pjoša jõel, Karataika (neenetsi *Харая*) alev Jangarei jõel, Haruta alev Adzva jõel ja Nesi küla Nesi jõel) ning Tjumeni oblasti Jamali Neenetsi autonoomse ringkonna Puri rajoonis (Samburgi (neenetsi *Сампарка*) küla Puri jõel). Projekti üks uurimissuundi oli „Rändlev ornament: etniline identiteet ornamenditraditsioonis“ ning välitööd olid seotud etnokultuurilise ja kunstilise spetsiifika väljaselgitamisega praeguste izma põhjapõdrakasvatavate karusnahksete esemete traditsioonilises kaunistamistehnikas, mis on teatavasti samojeedi (neenetsi) ja obiugri (handi ja mansi) traditsiooni piiril välja kujunenud fenomen (Koroljova 1967; Prõtkova 1970; Homitš 1972; Gribova 1980: 116–136). Seejuures ei olnud rõhk mitte niivõrd ornamendi sümboolikal põhjapõdrakasvatavate traditsioonis, kuivõrd küsimusel, kuidas osavad komi ja neenetsi käsitöönaised iseloomustavad praegu „oma“ rahvusliku ornamendi dekoratiivseid ja tehnoloogilisi iseärasusi.

Neenetsi ja Jamali Neenetsi autonoomse ringkonna põhjapõdrakasvatavate alevites, kus komid ja neenetsid on koos elanud alates 1920. aastatest, on selgelt märgata ühtlustamist igapäevaste karusnahksete rõivaste lõigetes ja kaunistamises. Näiteks on Marina Zintšenkolt (sünd 1974) kirja pandud, et „praegusel ajal ei kanna Puri jõe põhjapõdrakasvatavate brigaadides neenetsi naised kunagi traditsioonilisi *jaguška*’sid, vaid käivad nagu mehedki komi *malitsa*’tes“ (august 2016, Samburg, Jamali Neenetsi autonoomne ringkond, Tjumeni oblast). Tõepoolest, kõrvutades praeguste neenetsi ja komi põhjapõdrakasvatavate tööl kantavaid *malitsa*’id, on üpris keeruline leida nendest olulisi erinevusi, kuna neil on sama lõige ja ornamentki. On huvitav, et Samburgi tundras käib karusnahksete rõivaste „teistkordne“ laenamine: neenetsid laenavad komidelt, kes varem võtsid ise Bolšezemelskaja ja Malozemelskaja tundra neenetsitelt üle *malitsa*’te õmblemise ja karusnahast jalatsite kaunistamise traditsiooni ja muutsid ning täiustasid toodete lõikeid (Homitš 1977).

Nesi küla elanike arvates polnud enne ižmakomide tulekut Kanini tundrassa kohalikule neenetsi elanikkonnale omane riiete kaunistamine: näiteks ei olnud kombeks kaunistada põhjapõdrakasvatajate karusnahkseid rõivaid ja jalanõusid värviliste kaleviribadega. Nesi neenetsid räägivad, et nende esivanemad „võtsid kogu parima karusnahksete rõivaste lõigetes ja kaunistamises üle „Ižma moest“ (изъма модѳс)“. Arvatakse samuti, et just Ižma külast ümberasujad tõid tundrassa kaasa erilise kultuuri, kuidas põhjapõdrakasvatajate püstkodasid sisustada ja väljastpoolt kaunistada (september 2019, Taissija Vanjuta, snd 1961, Nes, Neenetsi autonoomne ringkond, Arhangelski oblast).

Foto 1.
Käsitöömeister Jevdokija Maksimovna Vokujeva (s 1941) demonstreerib niidi valmistamise tehnoloogiat põhjapõdra kõõlustest. Nes, Zapolarnõi rajoon, Neenetsi AR.
Foto: Valeri Šarapov, 15.09.2019

Samal ajal eristavad neenetsi käsitöönaised hõlpsalt *nõsma* (neenetsi 'sürja') ja neenetsi omapära ornamendis ja õmblustehnikas. Näiteks arvavad Samburgi neenetsi käsitöönaised: „Sürjalastel on karusnahast esemete ornament väiksem, aga neenetsitel on karusnahast aplikatsioonide elemendid palju suuremad ja ornament ise ka suurem. Seejuures on õmblused sürjalaste karusnaha-aplikatsioonidel tehtud hoolsamalt, tihedamate pistetega. Neenetsi naised õmblevad laiemate pistetega“ (kirja pandud augustis 2016, Ljubov Okovai, snd 1965, Samburg, Jamali Neenetsi autonoomne ringkond, Tjumeni oblast). Huvitav, et analoogilisi erinevusi märgivad ka Bolšezemelskaja tundra ižmakomid: „Neenetsite karusnaharõivastel ja -jalanõudel on keerulisemad mustrid, kuid õmblused on väga lohakad. Aga komi naine võib karusnaharõivaste õmbluste pahupoole järgi alati kindlaks teha, kas majja tuli töökas käsitöönaine või minia või mitte“ (august 2015, Anna Rotševa,

snd 1932, Karataika, Neenetsi autonoomne ringkond, Arhangelski oblast).

Neenetsi käsitöönaised nimetavad *komi ornamendiks* (neenetsi *nõsma madava* (нысма мадава)) kitsastest värvilistest kaleviribadest kaunistusi, mis on karusnahast jalanõudel tehtud piki õmblusi, ja ka vaheldumisi õmmeldud kontrastset tooni karusnaharibasid *malitsa*'te allääres (ižma sera *pandō malitsa* (сера панды малича)).

Foto 2.

Naiste pidulik malitsa, õmmelnud Anna Mihhailovna Rotševa (s 1932 Mohtša külas) 20 aastat tagasi suvituskohas Bolšezemelskaja tundras. Karataika asula Jangarei jõel, Neenetsi AR.
Foto: Valeri Šarapov, 29.08.2015

Komi käsitöönaised märgivad ise, et „sürjalastel ei ole neenetsitele sarnast ornamenti, ainult värvilisest kalevist triibud“ (kirja pandud augustis 2016, Anastassija Kvatšova, snd 1933, Samburg, Jamali Neenetsi autonoomne ringkond, Tjumeni oblast). Selle kohta ütlevad Malozemelskaja neenetsid, et „komidel pole mingit ornamenti – vaid värvilised ribad jalanõudel ja triibud *malitsa*'te allääres“ (juuni 2014, Fedosja Koskova, snd 1937, Narjan-Mar, Neenetsi autonoomne ringkond, Arhangelski oblast).

Foto 3.

Meeste pidulikud karusnahksed säärikud, õmmelnud Agrappina Dmitrijevna Rotševa (s.1906) oma mehele 25 aastat tagasi suvitusel Bolšezemelskaja tundras. Karataika Jangarei jõel, Neenetsi AR.
Foto: Valeri Šarapov, 30.08.2015

Tuleb märkida, et enamikus põhjapõdrakasvatajate peredes õmblevad naised ka pärast paikseks jäämist pidulikke karusnahkseid riideid ja jalanõusid, kaunistades neid enda meelest rõhutatult neenetsi traditsioonis, mis erineb dekoori poolest oluliselt iżma *malitsa*'test. Siiski on need riided pigem „dekoratiivsed“ (etnilise identiteedi nähtav eristumärk): neid peetakse pidulikuks ja pannakse selga vaid tähtpäevadel ja pidulikel üritustel.

Tänapäeva komi käsitöönaised nendivad, et erinevalt neenetsitest ei kasutanud komi naised karusnahast kottide *tutsšu* ja *padku* (*тутшу, падку*) kaunistamisel reeglina šabloone ehk ornamendilõikeid: „Elades püstkojas, püüdis iga naine ise mõelda välja mustreid, mis poleks sarnased teiste perede naiste valmistatud karusnahksete esemetega. Korrata täpselt naabrite ornamenti polnud viisakas“ (august 2016, Anna Kvatšova, snd 1974, Samburg, Puri rajoon, Jamali Neenetsi autonoomne ringkond, Tjumeni oblast).

Foto 4.
Karusnahast koti *padku* (*падку*) miniatuurne koopia, valmistanud Jekaterina Aleksejevna Smetanina (s 1942) traditsioonilise tehnoloogia järgi spetsiaalselt „Rahvamajanduse näituse“ jaoks, mis toimus aastal 1958 Hoseda-Hardi alevis. Haruta asula Adza jõel, Neenetsi AR.
Foto: Valeri Šarapov, 16.03.2016

Kui komi käsitöönaised kasutavad eriti keerulise karusnahha-aplikatsiooni tegemiseks siiski trafarette, vahetavad nad reeglina lõikeid vastastikku sugulaste, naabrite ja tuttavatega (arvatavasti olles kindel iga käsitöönaise individuaalses loomingulises õmblusstiilis). Vastupidi sellele arvavad neenetsi käsitöönaised tänapäevalgi, et kõrvalistele ei tohi anda mitte ainult õmblusriistu, vaid ka oma ornamendilõikeid, kuna hooletu käsitöönaine võib ära nõiduda: „Võid osavuse kaotada ja hakkadki siis õmblema viltuse peaga *malitsa*'id ja kompjalgseid säärikuid.“ (kirja pandud septembris 2019, Jevdokija Vokujeva, snd 1941, Nes, Neenetsi autonoomne ringkond, Arhangel'ski oblast).

Erinevalt neenetsi käsitöönaisedest on komi naised altimad tegema teatud muudatusi karusnahast rõivaste traditsioonilises lõike- ja kaunistustehnoloogias (näiteks soojustatakse laste *malitsa*'te allääred seestpoolt mitte põhjapõdranahaga, vaid vanade plüüskasukatükkidega; laste *malitsa* peale võidakse panna aastase põhjapõdra (*telja* (*теля*)) nahast (*postel* (*постель*)), kuigi sellest valmistatakse tradit-

siooniliselt seemisnahka jne), mis tekitab neenetsi naistes hämmeldust ja pilkeidki.

Üksnes müügiks õmmeldavate nüüdisaegsete lühikeste karusnahaabaste – *burka*'de kaunistamisel kasutavad komi käsitöönaised kõikjal trafarettide, et teha keerulisemaid karusnahaaplikatsioone, mis kordavad täpselt neenetsi motiive või stiliseeritud põhjapõdrakujusid. Ižma käsitöönaised kasutavad mõningaid tüüpilisi neenetsi geomeetrilisi ornamendielemente, markeerides neid konkreetsete neenetsi nimetustega või nimetades üldiselt terminiga *jaran madava* (*яран мадава*) 'neenetsi ornament' (kirja pandud augustis 2016, Anastassija Kvatšova, snd 1933, Samburg, Jamali Neenetsi autonoomne ringkond, Tjumeni oblast). Kuna aga komi naised taasloovad mis tahes geomeetrilist kompositsiooni reeglina mälu järgi, muutub esialgne motiiv paratamatult isegi mustri kordamisel, kaotades üksikuid detaile.

Haruta alevis on jäädvustatud dekoratiivne karusnaha-pannoo, mille on valmistanud üks komi käsitöönaine 1960. aastatel traditsioonilises tundraneenetsi tehnikas. Taolise aplikatsiooni nimi neenetsi keeles on *sjanertsjalaha madava* (*сянэръялаха мадава*) 'male-ruuduline ornament'. Käsitöömeistri sõnul õmblevad seda „mitte-keerukat ornament“ nii komid kui neenetsid. Samas rõhutab ta, et ornamendid karusnahakottidel (1940. aastatel õmmeldud *tutšu* ja *padku*) oli ta mõelnud ise välja ema ja vanaema esemetelt nähtu põhjal tundras (märts 2016, Jekaterina Smetanina, snd 1942, Haruta, Neenetsi autonoomne ringkond, Arhangelski oblast).

Sarnaselt kommenteerivad ornamentide oma karusnahatoodetel komi käsitöönaised, kes elavad alaliselt põhjapõdrakasvatajate püstkojas Zaharjina jões Neenetsi autonoomse ringkonna Zapoljarnõi rajoonis: „*Tutšeika* õmblesin ma 20-aastaselt, kasutades ema karusnahakottidel nähtud mustreid. Selline muster on vaid meie perel. See on meie sugukonnamärk. Neenetsitel sellist pole“ (juuni 2014, Anna Rotševa, snd 1932, Nižnaja Pjoša, Neenetsi autonoomne ringkond, Arhangelski oblast). Tegemist on stiliseeritud zoomorfsete ja suurte geomeetriliste kujude aplikatsioonidega kottidel *tutšu* ja *padku*. On huvitav, et sarnaste kujudega kompositsioone on jäädvustatud 1990. aastate alguses Usa jõe vesikonnas elavate ižmakomi põhjapõdrakasvatajate karusnahast kottidelt.

Foto 5a-b.
Tutšu – karusnahast käsitöökott, valmistanud Marija Aleksejevna Terentjeva (s 1932). Ižma põhjapõdrakasvatajate püstkoda Zaharjina jõel 10 km kaugusel Nižnaja Pjošast (neenetsi Tasi Pesty (Тасий Песты)), Neenetsi AR.
Foto: Valeri Šarapov 15.06.2014

Foto 6a-b.
Padku – karusnahast kott riiete hoidmiseks ja transportimiseks, valmistanud Marija Aleksejevna Terentjeva (s 1932). Ižma põhjapõdrakasvatajate püstkoda Zaharjina jõel 10 km kaugusel Nižnaja Pjošast (neenetsi Tasi Pesty (Тасий Песты)), Neenetsi AR. Foto: Valeri Šarapov 15.06.2014

Tänapäevased välitöömaterjalid kinnitavad kunstiteadlase Nadežda Koroljova 1960. aastatel avaldatud tähelepanekuid: komi karusnahamosaiigi omapära ja kunstiline ilmekus olmeesemete kaunistamisel on tingitud „püüdlusest ornamendimotiivide teatud üldistamise, lakoonilisuse poole“ erinevalt neenetsi kombest töötada täpselt läbi jäigalt ette antud ja kompositsioonilt keerulisema ornamendi iga element (Koroljova 1967: 279).

Esitatud välitöömaterjalid „ornamendialloogide“ kohta Neenetsi ja Jamali Neenetsi autonoomses ringkonnas tõestavad, et teiste rahvaste seas elavatel ižmakomidel jätkub neenetsi põhjapõdrakasvatajate kunstilistele ja tehnoloogilistele traditsioonidele omaste dekoratiivsete kujundite omandamine (või isegi „omastamine“) ja mõtestamine. Arvatavasti laiendab elamine teiste rahvaste seas arusaama oma identiteedi sise- ja välispiiridest ning paradoksaalsel moel toetab selle elujõulisust (Stanjukovitš 2017). Selline dünaamika ilmneb selgelt ižmakomide kujutavas rahvakunstis. Ajalooliselt teiste rahvaste kokkupuutealadel elavate ižmakomi põhjapõdrakasvatajate kunstiliste ja tehnoloogiliste traditsioonide arengulugu on pidev dialoog-konflikt naaberrahvaste traditsioonidega. Selles mõttes võib ižmakomide etnokultuurilist traditsiooni määratleda kui „semiootiliselt avatud“ süsteemi ja just tänu sellele on see kestnud ajas ja ruumis.

Foto 7.
 Karusnahapannoo,
 õmmelnud Jekaterina
 Aleksejevna Smetanina
 (s 1942) 1960. aastatel
 traditsioonilises
 tundraneetsi tehnikas
 сянэръялаха мадава.
 Naruta asula Adza jõel,
 Neenetsi AR. Foto: Valeri
 Šarapov, 16.03.2016

Kokkuvõte

„Sürja nimetused“ on komi naaberkultuurides tänapäevani laialt levinud, mis viitab „komi tehnoloogilise traditsiooni“ aktuaalsusele ajas ja ruumis ning Kirde-Euroopa ja Siberi rahvaste ajaloolises mälus. Artiklis käsitletud materjal annab alust arvata, et sürjakomide tehnoloogiliste ja kunstiliste traditsioonide unikaalsus võis olla tingitud sellest, et kõnealune ajaloolis-kultuuriline regioon (praegune Komimaa) on piiripealne „ühendav“ lüli Põhja-Venemaa ja Uurali-taguse elanikkonna, aga ka Bolšezemelskaja ja Malozemelskaja tundra põhjapõdrakasvatajate rahvakunsttraditsioonide vahel. Tundub, et paljuski tänu oma aja kohta täiuslikele tehnoloogiatele on sürjakomid saanud hõlmata tohutud alad Kirde-Euroopas ja Uurali taga ning mingis mõttes omastanud, hõivanud kontrolli eluruumi üle Koola poolsaarest kuni Puri ja Gõda tundrani. Seejuures võtsid komi käsitöömeistrid üle teatud tehnoloogilised võtted ja kujutuskaanonid teistelt rahvastelt ning muutsid ja täiustasid neid. Hiljem levisid need muudatused naaberrahvaste (neenetsite, obiugrilaste ja vene pomooride) seas juba täiuslikuma „sürja“ traditsioonina.

On märkimisväärne, et teatud „etnilise identiteedi kriis“ on tänapäeval täheldatav Komimaal elavate käsitöömeistrite tarbekunstis, kuid mitte nende hulgas, kes elavad väljaspool Komimaad teiste rahvaste seas, kus *sürja* mõistmine kunsttraditsioonis säilib ja areneb tehnoloogiliselt ja esteetiliselt edasigi. Komimaal eraettevõtjatena tegutsevad tarbekunstnikud on tihtilugu haaratud uute „etniliste“ kujundite ja sümbolite konstrueerimisest, mis võiksid nende arvates kujuneda regiooni erdateks „brändideks“ või „kaubamärkideks“. Kahjuks kaob seejuures säästev suhtumine komi tehnoloogilistesse traditsioonidesse: etnilist sümbolikat mitte ainult ei kõrvaldata traditsioonilisest kompositsioonikontekstist, vaid rikutakse ära ka selle taasloomise tehnoloogia (Šarapov 2020).

Samas on teada, et kujutav rahvakunst ei ole niivõrd kiivistunud sümbolite ja mustrite hoidla, kuivõrd traditsioonilised käsi-

töotehnoloogiad, mis võivad ise saada etnilisteks või regionaalseteks brändideks. Piltlikult öeldes elavad kujundite ja sümbolite tähendused kultuuris seni, kuni nad on liikumises. Nende tundmaõppimise ja tõlgendamise pidev protsess ajas ja ruumis on uurijate määratluse järgi „viis, kuidas avada ja ahendada informatsiooni kultuuritraditsiooni kõige laiematest valdkondadest“ (Siikala 1992: 105–106). Ent et taasluua etniliselt tähtsaid sümboleid ja kujundeid, on vaja osata traditsioonilise taasloomistehnoloogia keelt (Tarasti 1990: 201–202).

„Sürja kunsti“ fenomeni süstemaatiline teaduslik uurimine, mida alustati 1970.–1980. aastatel loomelaboris komi etnograafi Ljubov Gribova (1933–1986) juhtimisel, ning komi traditsioonilise käsitõenduse etnograafiline kaardistamine tänapäeval tõestavad veenvalt, et „komi etnilised ja rahvuslikud brändid“ on ajalooliselt olemas ja puudub vajadus neid leiutada. Tulemuslikum on neid üksikasjalikult uurida ja säilitada „elustraditsioonina“.

Vene keelest tõlkinud Nikolay Kuznetsov

VALERI ŠARAPOV (*Cand. Hist.*) on etnograaf, etnograafiaosakonna juhtteadur Venemaa TA Uurali haru Komi teaduskeskuse keele, kirjanduse ja ajaloo instituudis. Peamised uurimisvaldkonnad: traditsioonilise maailmapildi muutused hantidel ja komidel, komi vanausuliste rahvakunst, ižmakomide ja vene pomooride etniline identiteet tänapäeval. Aastatel 1989–2019 teinud etnograafilisi välitöid Komi Vabariigis, Permis, Tjumeni ja Arhangelski piirkonnas.

Informandid

- Koskova, Fedosja Semjonovna, snd 1937, Narjan-Mar, Neenetsi autonoomne ringkond, Arhangelski oblast, autori üleskirjutus juunist 2014.
- Kvatšova, Anastassija Nikolajevna, snd 1933, Samburg, Puri rajoon, Jamali Neenetsi autonoomne ringkond, Tjumeni oblast, autori üleskirjutus augustist 2016.
- Kvatšova, Anna Atkovna, s. 1974, Samburg, Puri rajoon, Jamali Neenetsi autonoomne ringkond, Tjumeni oblast, autori üleskirjutus augustist 2016.
- Okovai, Ljubov Mõrtjevna, snd 1965, Samburg, Puri rajoon, Jamali Neenetsi autonoomne ringkond, Tjumeni oblast, autori üleskirjutus augustist 2016.
- Rotševa, Anna Mihhailovna, snd 1932, Karataika, Zapoljarnõi rajoon, Neenetsi autonoomne ringkond, Arhangelski oblast, autori üleskirjutus augustist 2015.
- Smetanina, Jekaterina Aleksejevna, snd 1942, Haruta, Zapoljarnõi rajoon, Neenetsi autonoomne ringkond, Arhangelski oblast (Neenetsi autonoomse ringkonna eksklaav Komi Vabariigi alal), autori üleskirjutus märtsist 2016.
- Zintšenko, Marina Anjuvna, snd 1974, Samburg, Puri rajoon, Jamali Neenetsi autonoomne ringkond, Tjumeni oblast, autori üleskirjutus augustist 2016.
- Terentjeva, Marija Aleksejevna, snd 1932, Nižnaja Pjoša, Zapoljarnõi rajoon, Neenetsi autonoomne ringkond, Arhangelski oblast, autori üleskirjutus juunist 2014.
- Vanjuta, Taissija Jegorovna, snd 1961, Nes, Zapoljarnõi rajoon, Neenetsi autonoomne ringkond, Arhangelski oblast, autori üleskirjutus septembrist 2019.
- Vokujeva, Jevdokija Maksimovna, snd 1941, Nes, Zapoljarnõi rajoon, Neenetsi autonoomne ringkond, Arhangelski oblast, autori üleskirjutus septembrist 2019.

Kirjandus

- Baráthosi, Balogh Benedek. 1931. *Kisebb finn-ugor véreink*. Budapest.
- Belitser 1950 = Белицер В. Н. 1950. Народное изобразительное искусство коми. – *Краткие сообщения. Институт этнографии им. Н. Н. Миклухо-Маклая АН СССР*. Вып. 10. Отв. ред. М. Г. Левин. Москва: Наука, 15–28.
- Belitser 1958 = Белицер В. Н. 1958. Очерки по этнографии народов коми: XIX – начало XX в. – *Труды Института Этнографии. Новая серия*. Т. 45. Москва: Наука.
- Bernštam 2008 = Бернштам Т. А. 2008. Старообрядцы и крестьянская бытовая роспись на Севере и в Поволжье: XVIII–XX вв. – *Коллекции отдела Европы: Выставочные проекты. Каталоги. Исследования. Сборник МАЭ*. Т. 54. Сост. и отв. ред. Т. А. Бернштам, А. И. Терюков. Санкт-Петербург: Наука, 144–202.
- Dmitrijeva 2006 = Дмитриева С. И. 2006. *Традиционное искусство русских Европейского Севера: этнографический альбом*. Отв. ред. И. В. Власова. Москва: Наука.
- Dronova 2011 = Дронова Т. И. 2011. *Одежда староверов Усть-Цильмы: традиционные типы и функции в поверьях и обрядовой культуре (середина XIX – начало XXI в.)*. Отв. ред. И. В. Власова. Сыктывкар: ИЯЛИ КНЦ УрО РАН.
- Fileva 1985 = Филева Н. А. 1985. Узорное ткачество на Пинеге. – *Народные мастера. Традиции, школы: Сборник статей*. Под ред. М. А. Некрасовой. Вып. 1. Москва: Изобразительное искусство, 122–129.
- Gribova 1980 = Грибова Л. С. 1980. *Декоративно-прикладное искусство народов коми*. Москва: Наука.
- Istomin jt 2016 = Истомин К. В., Лискевич Н. А., Шарапов В. Э. 2016. Самбургские коми: история формирования и этнокультурные процессы. – *Вестник археологии, антропологии и этнографии*. No 4 (35): 144–155.
- Istoriko-kulturnõi atlas 1997 = *Историко-культурный атлас Республики Коми*. 1997. Отв. ред. Окатова А. Л.; Науч. рук. д.и.н. Э. А. Савельева. Москва: Дрофа.

- Izdelija ostjakov 1911 = *Изделия остяков Тобольской губернии. Этнографическая коллекция Тобольского Губернского музея на первой Западно-Сибирской Выставке в г. Омске. Объяснительный указатель к коллекции.* 1911. Тобольск.
- Hantõiskije skazki 2014 = *Хантыйские сказки в собрании Вольфганга Штейница.* 2014. Томск: Изд-во Томского университета.
- Homitš 1972 = Хомич Л. В. 1972. Об этнической принадлежности колвинцев. – *Итоги полевых работ Института этнографии в 1971 г.* Ч. 1. Москва: Наука, 176–185.
- Homitš 1977 = Хомич Л. В. 1977. Ненцы и коми Кольского полуострова. – *Этнографическое изучение Северо-Запада СССР: Сборник статей.* Ленинград: Наука, 116–123.
- Kari 1875. Suomensukuisia kansoja Venäjällä. – *Suomen Kuvalehti.* No. 61: 145–147.
- Koroljova 1967 = Королева Н. С. 1967. Искусство меховой мозаики финно-угорских народов Северного Урала. – *Сборник трудов Научно-исследовательского института художественной промышленности.* Москва: Легкая индустрия, 266–284.
- Kosmenko 2020 = Косменко А. П. 2020. *Традиционный орнамент финноязычных народов Северо-Западной России.* Петрозаводск: Карельский научный центр РАН.
- Limerov 2012 = Лимеров П. Ф. 2012. Семья Куюковых из Пупи Сир «Рода медведя» – как носители традиционного фольклора хантов Югана: полевые заметки экспедиции в восточным хантам. – *Фольклористика коми. Региональные фольклорные традиции Европейского Северо-Востока и Зауралья в межкультурном контексте. Труды Института языка, литературы и истории Коми научного центра УрО РАН.* Вып. 70. Сыктывкар, 150–188.
- Narodnoje iskusstvo 1992 = *Народное искусство коми. Коми йӧзкостса искусство.* 1992. Сост. И. О. Ваксул, В. П. Зеновская, И. М. Уткина; авторы текста Л. С. Трибова, Э. А. Савельева. Москва.
- Promöslovaja leksika 2010 = *Промысловая лексика хантыйского языка.* 2010. Сост. В. Н. Соловар, В. Д. Гатченко, П. Т. Тарлин. Ханты-Мансийск: ИИЦ ЮГУ.
- Prõtškova 1970 = Прыткова Н. Ф. 1970. Одежда народов самодийской группы как исторический источник. – *Одежда народов Сибири: сборник статей.* Отв. ред. С. В. Иванов. Ленинград: Наука, 1–99.
- Putilov 1994 = Путилов Б. Н. 1994. *Фольклор и народная культура.* Санкт-Петербург: Наука.
- Razumova 2017 = Разумова И. А. 2017. Конференция, посвященная 100-летию со дня рождения Татьяны Владимировны Станюкевич. – *Антропологический форум.* No 2: 249–258.
- Rõndina 1995 = Рындина О. М. 1995. Орнамент. – *Очерки культурогенеза народов Западной Сибири.* Т. 3. Томск: Изд-во Том. ун-та.
- Sharapov V. E.; I. V. Zemcova. 2014. Wood Painting Tradition of the Upper Vychegda Komi in the Late 19th – First Quarter of the 20th Century. – *Archaeology, Ethnology and Anthropology of Eurasia.* Volume 42. Issue 2. June: 119–125.
- Sharapov, Valery; Irina V. Zemcova. 2016. “Tradition that does not exist”: wood painting of Komi-ziryans. – *Relate North. Culture, Community and Communication.* Ed. by Timo Jokela, Glen Coutts. Rovaniemi: Lapland University Press, 84–102.
- Siikala, Anna-Leena. 1992. Shamanic Knowledge and Mythical Images. – Anna-Leena Siikala, Mihály Hoppál (eds.). *Studies on Shamanism.* Helsinki–Budapest: Finnish Anthropological Society – Akadémiai Kiadó. Ethnologica Uralica. Vol. 2: 87–113.
- Sirelius, Uno Taavi. 1905. *Die Handarbeiten der Ostjaken und Wogulen.* Journal de la Société Finno-Ougrienne XXII. Helsingfors.
- Sirelius 1905 = Сирелиус У. Т. 1905. Домашнее ремесло остяков и вогулов. – *Ежегодник Тобольского губернского музея.* Вып. XV. Тобольск, 1–69.
- Sirelius, Uno Taavi. 1907. Matkalta koillis-Venäjällä I–III. – *Helsingin Sanomat.* No 170, 174, 192.
- Sjazi 2000 = Сязи А. М. 2000. *Орнамент и вещь в культуре хантов Нижнего Приобья.* Томск.
- Stanjukovitš 2017 = Станюкович М. В. 2017. О роли чужой культуры в формировании и сохранении эпической традиции. Филиппинские параллели к российским материалам. – *III Всероссийский конгресс фольклористов. Актуальные*

проблемы российской фольклористики. Сборник научных статей. Т. 1. Москва: РОСКУЛЬТПРОЕКТ, 289–302.

- Survo jt 2018 = Сурво В. В., Сурво А. А., Шарапов В. Э. 2018. «Зырянские узоры» в коллекции Национального музея Финляндии. – III Международный конгресс традиционной художественной культуры: фундаментальные исследования народного искусства. Москва: One-book, 449–458.
- Šarapov 2018 = Шарапов В. Э. 2018. Искусство меховой мозаики у оленеводов европейского Севера и Зауралья. – *Народы Севера России: обычаи, традиции, культура. Справочник*. Под ред. А. П. Садохина и Ю. П. Шабалева. Москва: КНОРУС, 389–396.
- Šarapov 2020 = Шарапов В. Э. 2020. Этнические образы и традиционные технологии в современных сувенирах из Республики Коми. – *Народные художественные промыслы – основа формирования брендов и узнаваемости Республики Коми. История. Современное состояние. Материалы VI Республиканской научно-практической конференции*. Сыктывкар: ООО «Коми Республиканская типография», 27–34.
- Šarapov ja Zemtsova 2017a = Шарапов В. Э., Земцова И. В. 2017a. Этнографическое картографирование народного изобразительного искусства коми. – «Роль визуальных источников в изучении региональной истории»: Материалы международной научно-практической конференции. Сыктывкар: Национальный музей Республики Коми, 23–27.
- Šarapov ja Zemtsova 2017b = Шарапов В. Э., Земцова И. В. 2017b. «Несуществующая традиция»: роспись по дереву удорских коми старообрядцев. – *Известия Коми научного центра УрО РАН*. No 3 (31): 88–94.
- Šeleg 1992 = Шелег В. А. 1992. Крестьянские росписи Севера. – *Русский Север: Ареалы и культурные традиции: Сборник статей*. Санкт-Петербург: Наука, 127–147.
- Zõrgane 2015 = Зыряне – народ даровитый: Альбом. 2015. Науч. ред. И. Л. Жеребцов; И. Н. Котылева. Сост. Т. А. Пьянкова, В. Э. Шарапов, Е. К. Коровина, Г. А. Юркина, Ж. В. Рафикова, Н. В. Фефилова. Сыктывкар: ООО «Коми республиканская типография».
- Tarasti, Eero. 1990. *Johdatusta semiotiikkaan: esseitä taiteen ja kulttuurin merkijärajelmistä*. Helsinki: Gaudeamus.
- Vahter, Tyyni. 1953. Ornamentik der Ob-Ugrier. – *Société Finno-Ougrienne. Travaux Ethnographiques*, IX. Helsinki.
- Vlassova 2001 = Власова И. В. 2001. Севернорусский костюм XIX – начала XX в. – *Русский Север. Этническая история и народная культура XII–XX вв. Коллективная монография*. Отв. ред. д.и.н. И. В. Власова. Москва: Наука, 301–366.
- Wichmann, Yrjö. 1903. Kurzer Bericht über eine Studienreise zu den Syrjänen: 1901/1902. – *Journal de la Societe Finno-ougrienne* XXI. Helsinki, 3–47.

Summary:

Komi-Zyrian artistic and technological traditions in the crafts and folk arts of the Russian North and Siberia

Valery Sharapov

The article deals with the term “Zyryanskoe” in the traditional designations of the material objects and art technologies among the people who live in the boundary territories with Komi-Zyryan’s. The article considers the ethnographic material that was gathered under the research project “The nomadic ornament: ethnic identity in the ornamental tradition of Izhma and Nenets reindeer herders”. The article is based on the published and contemporary field data. The author supposes that widely spread “Zyryan designations” among the Northern Russian, Nenets and Ob-Ugric people is the result of the high level of development and uniqueness of some traditional technologies of Komi-Zyryan. Also, this article presents recent field data on the ornamental tradition in the technique of decorating fur

products among those modern Izhma Komi and Nenets, who live together in reindeer-herding settlements of the Nenets and Yamal-Nenets Autonomous Okrugs. The article discusses the ideas of Komi and Nenets masters about what represents the ethnic and cultural specifics in the artistic decoration of fur products.

Also, this article focuses on the question of the reasons for loss of ethnic identity in the modern arts and crafts of the Komi. Special attention is paid to how Komi ethnicity is visualized in modern folk art. Finally the possibility of a correct translation of the ethnocultural heritage in the works of modern masters of Komi Republic is discussed.

Зырянская традиция в ремеслах и народном искусстве Русского Севера и Сибири.

Валерий Шарапов

В настоящей статье предлагается рассмотрение темы (само) репрезентации этничности в народном изобразительном искусстве и традиционных ремесленных технологиях коми в вербальном и визуальном межэтническом дискурсе. На основе ранее опубликованных источников, а также современных авторских полевых этнографических материалов, в статье обсуждаются следующие вопросы: география распространения зырянских номинаций в декоративно-прикладном искусстве народов Севера и Сибири; каким образом в представлениях ненцев, хантов, манси и северных русских характеризуются «зырянская» художественная и технологическая традиция; как сами коми мастера сегодня характеризуют особенности «своего» декоративного стиля и изобразительного канона в традиционных ремеслах и промыслах. Предполагается, что достаточно широкое бытование «зырянских номинаций» у северных русских, ненцев и обских угров могло быть

обусловлено сравнительно высоким уровнем развития и уникальностью некоторых традиционных технологий коми-зырян.

Также в статье рассматривается проблематика этнической идентичности в орнаментальной традиции – обсуждается вопрос о специфике в художественном декорировании меховых изделий ижемских коми и ненецких оленеводов, исторически проживающих совместно в оленеводческих тундровых поселениях. При рассмотрении обозначенных выше тем автором предлагается подход, ориентированный не столько на авторитетное академическое мнение этнологов и искусствоведов, занимающихся изучением эстетики, типологии и символики народного искусства северных народов преимущественно на основе обширных музейных коллекций, собранных в XIX–XX вв., сколько на свидетельства и оценки современных носителей этнической традиции в реальном историко-культурном ландшафте. По

мнению автора, такой подход может оказаться продуктивным в плане рассмотрения проблематики, связанной с изучением механизмов визуализации и репрезентации этнической идентичности в народном изобразительном искусстве как в прошлом, так и в настоящее время.

Обозначенная выше проблематика также рассматривается авто-

ром в контексте обсуждения вопроса о возможных причинах очевидного «кризиса этнической идентичности» в художественных и технологических традициях у современных мастеров-прикладников Республики Коми.